

Neoliberalisme en els llibres de text de català per a no catalanoparlants adults

Neoliberalism in Catalan language textbooks for adult non-Catalan speakers

Pau BORI
Universitat de Belgrad

Data de recepció: 25 de febrer de 2018

Data d'acceptació: 16 d'abril de 2018

RESUM

Aquest article examina críticament llibres de text de català per a no catalanoparlants adults de les darreres quatre dècades des d'una perspectiva que situa la política econòmica i el neoliberalisme en el centre del seu interès. En concret, analitzem el contingut relacionat amb el món del treball als llibres de text de dos períodes diferenciats en la història de l'ensenyament del català com a segona llengua: la dècada dels vuitanta i el moment actual. Els resultats indiquen una gran transformació en les representacions del món laboral. Als anys vuitanta, s'hi presenta un punt de vista de classe treballadora que emfatitza problemes laborals col·lectius. El treball hi és vist com a quelcom pesat i insatisfactori, situat en el marc d'unes relacions antagòniques d'explotació laboral. En canvi, els llibres de text actuals prioritzen una visió individualista de la feina, desvinculada de qualsevol conflicte col·lectiu o desigualtat estructural. Pràctiques neoliberals com l'emprenedoria, la flexibilitat i la responsabilitat personal hi apareixen com desitjables, sense que s'hi mencionin els seus eventuals aspectes negatius o limitacions. En conjunt, els llibres de text d'avui dia situen l'aprenent dins un nou ordre laboral altament idealitzat, ple d'oportunitats per a la seva satisfacció personal i professional. Aquests resultats poden contribuir a fer que el professorat d'idiomes prengui consciència de la naturalesa neoliberal de molts dels materials didàctics actuals. Al mateix temps, l'article també destaca la necessitat d'introduir qüestions de política econòmica i referències al neoliberalisme en la investigació crítica en sociolingüística i lingüística aplicada.

PARAULES CLAU: llibre de text d'ensenyament d'idiomes, català com a segona llengua, neoliberalisme, política econòmica, ocupació i relacions laborals, crisi econòmica.

ABSTRACT

This paper critically examines Catalan language textbooks for adult non-Catalan speakers from the last four decades with the focus on political economy and neoliberalism. Specifically, we analyze the work-related content in textbooks from two different moments in the history of the teaching of Catalan as a second language: the 1980s and the present day. Findings indicate a great shift in representations of the working world. In the 1980s, textbooks featured a

working-class perspective that emphasized collective labor problems. Work was seen as burdensome and dissatisfying, rooted in antagonistic relations due to exploitation. By contrast, present-day language textbooks prioritize an individualistic view of work, unrelated to any collective labor conflict or structural inequality. Neoliberal practices such as entrepreneurship, flexibility and self-responsibility appear in a positive way without mentioning their negative aspects or limitations. All in all, textbooks situate students within a new highly idealized labor order, full of opportunities for their personal and professional satisfaction. The findings in this paper may contribute to making language teachers aware of the neoliberal content of many current language teaching materials. Additionally, this paper highlights the need to introduce aspects of political economy and references to neoliberalism in critical research on applied linguistics and sociolinguistics.

KEYWORDS: language teaching textbooks, Catalan as a second language, neoliberalism, political economy, employment and labor relations, economic crisis.

1. INTRODUCCIÓ

El propòsit d'aquest article és examinar críticament els llibres de text de català per a no catalanoparlants adults de les darreres quatre dècades. Des d'una perspectiva crítica, el llibre de text no és només una eina pedagògica que conté explicacions per aprendre una matèria determinada. També és el transmissor d'uns coneixements i valors particulars que les classes dirigents de cada moment històric volen perpetuar (Apple i Christian-Smith, 1991). Un dels principals objectius dels estudis crítics sobre els materials didàctics és determinar quines perspectives s'hi presenten i quines s'hi oculten.

Segons Fraser (2003), els plantejaments crítics es poden dividir en dos grans paradigmes: el del reconeixement i el de la redistribució. El primer se centra en la política de la identitat i malda per superar les injustícies amb el reconeixement de col·lectius marginats. Aquest paradigma es dedica sobretot a discriminacions per raó de raça, ètnia, gènere o orientació sexual. En canvi, el de la redistribució se centra en les estructures econòmiques i aspira a una distribució més justa dels recursos i la riquesa. En les darreres dècades, la recerca crítica en sociolingüística i lingüística aplicada ha prioritzat el paradigma del reconeixement per sobre del de la distribució (Block, 2014).

Tanmateix, arran de l'esclat de la crisi econòmica global de 2008, cada vegada són més els estudis que reivindiquen el paradigma de la redistribució, situant qüestions de política econòmica en el centre dels estudis sobre l'ús de la llengua en un context social. Si bé la política econòmica és un camp molt ampli amb tradicions polítiques, econòmiques i filosòfiques diferents, la versió generalment adoptada pels estudis sociolingüístics i de lingüística aplicada és d'inspiració marxista (Block, 2017). Entre els conceptes més estudiats des d'aquesta perspectiva, destaquen la classe social (Block, 2014), la mercantilització de les llengües (Heller, 2010) i, en especial, l'actual fase del capitalisme: el neoliberalisme (Block *et al.*, 2012). Aquesta perspectiva s'ha desenvolupat

lupat recentment per examinar un ampli ventall de qüestions sociolingüístiques, com ara la planificació lingüística (Ricento, 2015), una ideologia lingüística de caràcter neoliberal (Holborow, 2015), la formació lingüística de la immigració (Del Percio, 2018) o el discurs neoliberal dels llibres de medi social de l'escola primària (Akkaymak, 2014), entre d'altres.

En aquests últims anys també han sorgit anàlisis polítiques i econòmiques dels llibres de text d'idiomes i, en particular, dels d'anglès com a llengua estrangera (Copley, 2018; Gray, 2010; Gray i Block, 2014). Aquests estudis il·lustren com els llibres globals d'anglès contribueixen a naturalitzar i legitimar l'*statu quo* amb la promoció de pràctiques neoliberals com el consumisme, l'individualisme i l'emprenedoria. En un estudi recent (Bori, 2018), vam descobrir unes tendències similars als darrers materials didàctics de català per a no catalanoparlants adults. Aquest article aprofundeix en aquest tema amb la comparació dels llibres de text d'avui dia amb els d'un període anterior a l'era neoliberal actual.¹

2. NEOLIBERALISME

Neoliberalisme és el terme que empren principalment els seus crítics per designar la darrera fase del capitalisme. Originàriament, el neoliberalisme és una teoria econòmica que sosté que la millor manera d'aconseguir el benestar humà és donar llibertats als individus perquè desenvolupin l'emprenedoria dins un marc caracteritzat per la propietat privada, el lliure mercat i el lliure comerç (Harvey, 2005: 2). Les seves fonts teòriques se solen situar a mitjans del segle passat amb l'Escola Austríaca de Hayek i l'Escola de Chicago de Friedman. El neoliberalisme, però, beu d'un ampli ventall de filosofies polítiques, des de l'anarcocapitalisme fins a versions actualitzades del liberalisme clàssic (Thorsen i Lie, 2006). A la pràctica, el projecte neoliberal adopta diferents formes segons els contextos dels països. Tanmateix, hi ha alguns elements comuns que el caracteritzen: la promoció del mercat lliure i la desregulació financera, la privatització d'empreses estatals i serveis públics, la reducció de la despesa pública i una política fiscal que beneficia els col·lectius més rics de la societat. També fomenta l'expansió de la competició econòmica a totes les esferes socials, una organització laboral flexible i, com argumentà Bourdieu (1998), la destrucció d'estructures col·lectives que obstaculitzen el lliure mercat.

Les polítiques neoliberals es comencen a implementar durant la dècada dels vuitanta al centre del món capitalista amb els governs de Ronald W. Reagan als Estats Units i de Margaret H. Thatcher a la Gran Bretanya. Harvey (2005) sosté que la re-

1. Entre els termes emprats per anomenar el període històric actual, hi ha *neoliberalisme* o *era neoliberal*, *capitalisme tardà*, *hipercapitalisme*, *era de la informació*, *societat* o *economia del coneixement*, etc. Optem per *era neoliberal*, ja que és el concepte que millor encaixa amb el plantejament de la nostra investigació i, a més, és el terme més emprat en els estudis amb una perspectiva similar a la d'aquest article (Block *et al.*, 2012).

cepta neoliberal va ser la resposta de les classes dirigents per aturar la caiguda dels seus beneficis a causa de la crisi del capitalisme fordista de la dècada dels setanta. Especialment després del col·lapse del bloc soviètic el 1989, el neoliberalisme ha esdevingut la política econòmica dominant arreu del món, adoptada tant pels governs conservadors com pels socialdemòcrates (Dardot i Laval, 2013). El Fons Monetari Internacional i el Banc Mundial han desenvolupat un paper molt actiu en l'ampliació del model neoliberal a través de la imposició dels dictats de l'anomenat «consens de Washington» a països en via de desenvolupament com a condició prèvia per concedir-los crèdits.

L'expansió del model neoliberal ha anat acompanyada d'un ràpid procés de globalització i una nova revolució tecnològica. La transformació vers una economia postindustrial als països occidentals ha permès a les seves empreses traslladar la producció a llocs amb mà d'obra més barata, drets laborals escassos i menys proteccions mediambientals. A banda d'una destrucció ambiental massiva, la implementació de polítiques neoliberals a escala mundial ha provocat un increment de les desigualtats socioeconòmiques, amb més concentració de la riquesa en unes poques mans i l'expansió de la pobresa en capes cada vegada més àmplies de la societat (Harvey, 2005). La situació s'ha agreujat encara més amb l'esclat de la crisi econòmica global del 2008. Avui dia, segons un estudi de l'Institut d'Investigació Credit Suisse, un 1% de la població posseeix més de la meitat de tota la riquesa del món (Credit Suisse, 2017).

Finalment, en un nivell més profund, el neoliberalisme és entès sobretot com la racionalitat del capitalisme contemporani que configura tant el comportament dels dirigents com el dels governats (Foucault, 2008). Aquesta nova racionalitat —fonamentada en la competició i l'emprenedoria— s'ha convertit en la norma de la nostra existència que determina les relacions que tenim amb els altres i, fins i tot, la manera com ens representem a nosaltres mateixos (Dardot i Laval, 2013). D'acord amb la racionalitat neoliberal, cada persona s'ha de concebre i ha d'actuar com si fos un «empresari de si mateix» (*self-entrepreneur*, en anglès) —constructe antropològic creat en interès de la recerca per capturar el comportament humà en les societats neoliberals (Dardot i Laval, 2013), també anomenat *ciutadà neoliberal* (Block, 2017). En conseqüència, l'individu esdevé l'únic responsable sobre tots els aspectes de la vida que l'afecten i la seva obligació és treballar constantment per millorar.

3. METODOLOGIA I CORPUS DE LA RECERCA

Desenvolupem una anàlisi qualitativa del contingut per examinar el món del treball als llibres de text de català per a no catalanoparlants adults. Seguim un procés inductiu similar a l'emprat per Copley (2018), consistent a identificar temes i pautes recurrents vinculades a l'àmbit laboral, repassant pàgina per pàgina el contingut objecte d'estudi. D'aquesta manera, determinem les principals representacions del món laboral als llibres de text, és a dir, el conjunt d'idees, pràctiques i imatges emprades per a la creació de significats sobre aquest àmbit de la vida (Gray, 2010). Les repre-

sentacions laborals identificades són analitzades críticament des d'una perspectiva política i econòmica. En concret, emprem conceptes clau en la política econòmica de tradició marxista per explicar el món del treball: la classe social, l'explotació, l'alienació i la reproducció social, i també la figura de l'empresari de si mateix.

Els materials seleccionats per a aquest estudi pertanyen a dos moments clau en la història de l'ensenyament del català com a segona llengua (Bori, 2017). El primer ens situa a la dècada dels vuitanta amb la recuperació de les institucions catalanes i l'inici dels cursos oficials de català per a adults. D'aquest període, hem escollit el material per aprendre català més popular de tots els temps, el *Digui, digui*. A més, examinem un altre llibre de text publicat al mateix moment però concebut uns anys abans: *Sempre endavant*. El segon conjunt de llibres de text del corpus ens porta al segle XXI, un període en què creix espectacularment el nombre d'estudiants adults de català fruit de la darrera onada d'immigració estrangera a Catalunya.² Hem seleccionat sis de les col·leccions de llibres de text més utilitzades avui dia. Totes les obres són de nivells bàsic i elemental (corresponents als nivells A2 i B1 del Marc europeu comú de referència del Consell d'Europa). Van adreçades principalment a població immigrant que viu a Catalunya, tot i que alguns llibres també s'utilitzen en centres d'ensenyament fora del domini lingüístic català. En cas que algun llibre tingui més d'una edició, s'ha escollit la darrera disponible, malgrat que els canvis entre les diferents edicions són mínims. A més, s'han inclòs al corpus els cursos de nivells bàsic i elemental de la plataforma en línia *Parla.cat* donada la seva popularitat i el fet que, a la pràctica, és utilitzada com un llibre de text en molts centres educatius. A la taula 1 presentem informació més detallada sobre els materials didàctics objecte d'estudi.

La selecció de materials d'aquests dos períodes històrics ens permet contrastar des d'una perspectiva política i econòmica les representacions laborals en llibres de text nascuts en dues etapes diferents del capitalisme a Catalunya i al conjunt de l'Estat espanyol. A la dècada dels vuitanta, el sistema econòmic neoliberal està tot just en un moment incipient. En canvi, al segle XXI, l'organització neoliberal de la societat està plenament desenvolupada, amb la desregulació financera, la privatització de serveis públics i empreses estatals, i noves reformes laborals en contra dels interessos dels treballadors. Ambdós períodes històrics, però, comparteixen el fet d'estar marcats per una crisi econòmica. La primera va ser causada per la crisi internacional de la dècada dels setanta i es va allargar fins al 1985. La segona es va iniciar amb l'esclat de la crisi hipotecària als Estats Units el 2008 i va arribar al punt àlgid a l'Estat espanyol el 2013 amb un atur registrat del 25 %, però les seves conseqüències són encara ben palpables avui dia. Amb aquest rerefons econòmic a la vista, a continuació passem a l'anàlisi crítica dels materials didàctics del nostre corpus.

2. L'augment d'estudiants estrangers de català a Catalunya va ser particularment formidable a la primera dècada del segle XXI. A partir de 2010, el nombre d'estudiants s'ha reduït a causa de la disminució de la població estrangera a Catalunya després de l'esclat de la crisi econòmica de 2008 (Bori, 2017).

TAULA 1
Corpus

<i>Període històric</i>	<i>Editorial</i>	<i>Títol (autors, any de publicació)</i>
Dècada dels vuitanta	Barcanova	<i>Sempre endavant</i> (Puig et al., 1984)
	Publicacions de l'Abadia de Montserrat (PAMSA)	<i>Digui, digui... 1</i> (Mas et al., 1984); <i>Digui, digui... 2</i> (Mas et al., 1985)
Segle XXI	Direcció General de Política Lingüística (DGPL)	<i>Parla.cat</i> (DGPL, 2008)
	Centre de Normalització Lingüística de Barcelona (CNLB)	<i>Curs de català bàsic B1, B2, B3</i> (CNLB, 2008a, 2008b i 2011)
	PAMSA	<i>Veus 1, 2, 3</i> (Mas i Vilagrassa, 2009a, 2009b i 2010)
	Castellnou	<i>Nou nivell bàsic 1, 2, 3</i> (Guerrero et al., 2010a, 2010b i 2010c); <i>Nou nivell elemental 1, 2, 3</i> (Anguera et al., 2010a, 2010b i 2010c)
	Teide	<i>Català bàsic</i> (Esteban, 2012); <i>Català elemental</i> (Campoy et al., 2011)
	Barcanova	<i>Fil per randa bàsic</i> (Vilà i Homs, 2013a); <i>Fil per randa elemental</i> (Vilà i Homs, 2013b)
	Octaedro	<i>Passos 1</i> (Roig et al., 2017); <i>Passos 2</i> (Roig i Daranas, 2017)

FONT: Elaboració pròpia.

4. ANÀLISI

Els llibres de text seleccionats per a l'estudi adopten una metodologia comunicativa per a l'ensenyament d'idiomes, si bé *Sempre endavant* (el material del corpus que primer es va concebre) la compagina amb elements més estructurals. Partint d'aquest enfocament comunicatiu, els llibres tenen la voluntat de presentar situacions versemblants de la vida real on els estudiants fan ús de la llengua. El treball és un tema recurrent en tots els materials didàctics objecte d'estudi.

4.1. *Perspectiva obrera*

Els llibres de text de la dècada dels vuitanta, a diferència dels actuals, estan protagonitzats per personatges i qüestions típics de la classe obrera. A la primera unitat de *Sempre endavant* hi ha una pàgina sencera dedicada al dia a dia d'un treballador d'una fàbrica (Puig et al., 1984: 29). El protagonista viu en «una d'aquestes grans ciutats on tothom treballa lluny de casa». Per això, «tot i que es lleva molt d'hora, moltes

vegades arriba tard al treball». La càrrega del llarg viatge a la feina se li fa més suportable quan troba una companya de la fàbrica amb qui parlen «de moltes coses, de com s'apugen els preus, la feina, de les notícies del diari...». Més endavant, trobem la història d'un altre operari de fàbrica que també es queixa del suplici que representa el trajecte a la feina (en aquest cas, amb metro). De la seva manera de representar el treball, n'és il·lustratiu el fragment següent:

L'únic que veu és que tot el dia, tota la setmana, tot l'any, tota la seva joventut i qui sap si tota la seva vida, s'ho passarà treballant en una immensa fàbrica, moderna, això sí, molt moderna, construint unes peces que encara no sap per a què serveixen... (Puig *et al.*, 1984: 50).

La perspectiva d'aquest obrer és una constant en els llibres dels anys vuitanta, en un moment en què l'era neoliberal estava en la seva forma incipient. El treball hi és vist com quelcom pesat, insatisfactori i alienador per als treballadors, i no pas com una oportunitat per a l'emprenedoria i el creixement personal, com succeeix als llibres actuals. En Ramon, l'obrer amb més aparicions a *Sempre endavant*, es queixa de la pudor i el fum de les xemeneies de la fàbrica, i també de l'amenaça d'acomiadaments. La solució als problemes laborals no es troba en l'individualisme, sinó en les accions col·lectives. En aquest cas, en Ramon participa en una assemblea sindical per tractar els problemes del conveni i dels acomiadaments, on el representant sindical més ben vist pel protagonista proclama que s'ha de «lluitar més i afluixar menys» (Puig *et al.*, 1984: 74). La qüestió sindical, un tema absent als llibres actuals, apareix també a *Digui, digui* a través de l'audició d'un diàleg en què un representant dels treballadors parla amb un advocat laboralista per aclarir un problema de retribució d'hores de feina (Mas *et al.*, 1984: 45).

En contrast amb els llibres d'avui dia, els d'aquesta època situen el treball en el marc d'unes relacions antagòniques d'explotació laboral. En una audició de *Digui, digui*, apareix l'escriadassa d'un director d'oficina a un empleat, seguida per una mostra de solidaritat a l'empleat per part d'una companya que qualifica el director de «dictador» (Mas *et al.*, 1984: 172). En un altre diàleg, una secretària talla l'esbroncada del seu director anunciant-li que ha trobat una altra feina perquè està tipa de «les animalades» que li fa fer (Mas *et al.*, 1985: 64).

Les referències a la manca de treball i la crisi econòmica als llibres dels vuitanta són constants. A *Sempre endavant*, per exemple, quan un jove autoestopista que va a cercar treball a la ciutat pregunta al seu conductor si hi ha gaire feina, aquest li respon: «No, no n'hi ha gaire, i per als joves encara menys» (Puig *et al.*, 1984: 79). D'una forma semblant, a *Digui, digui*, quan una veïna es queixa de l'augment de la delinqüència, un dels personatges li recorda que, a causa de l'atur massiu, hi ha «joves que a vegades roben perquè no els queda cap més sortida» (Mas *et al.*, 1985: 163). En un altre diàleg, un dels personatges explica com la seva empresa va fer reducció de plantilla i el van acomiadar. En relatar que, al final, ha trobat una altra feina, una de les seves interlocutores li diu: «Doncs ja has estat de sort, ja, perquè últimament això de trobar feina

és molt difícil» (Mas *et al.*, 1984: 240). A la mateixa pàgina, trobem un exercici de lectura i resum d'un article d'opinió amb el títol «Qui paga la crisi?», on s'argumenta que la crisi «cau en gran part sobre les espatlles de la classe treballadora».

En conjunt, doncs, els llibres de text de la dècada dels vuitanta inclouen representacions de les dificultats que la classe treballadora suporta a la feina. A diferència de *Sempre endavant*, que rarament ofereix propostes d'expressió oral o escrita a partir dels textos, *Digui, digui sí* que presenta activitats perquè els estudiants tractin aspectes rellevants per a la classe treballadora. Dins l'apartat «Improvisa» del primer volum, es demana a l'alumne que adopti el rol d'un obrer en una reunió sindical i demani informació sobre les condicions laborals de l'empresa (Mas *et al.*, 1984: 50). Més endavant, els estudiants han d'escriure una carta exposant un problema laboral i demanar assessorament. Com a model a seguir, trobem la carta d'una treballadora que explica un problema que «s'ha estès molt dins les empreses» (Mas *et al.*, 1984: 211). Es tracta d'un cas típic d'explotació laboral: una empresa compensa la reducció de personal exigint als treballadors assumir cada vegada més tasques per a les quals no havien estat contractats.

A *Digui, digui 2* encara es demana més implicació política dels estudiants en una unitat titulada «Societat i política» (Mas *et al.*, 1985: 163-168). Hi apareixen qüestions laborals (lluïta contra l'atur i reducció de la jornada de treball), però també altres temes polítics i econòmics: reducció o augment dels impostos i de la inversió pública; titularitat pública o privada de l'educació i la sanitat, o la vinculació a l'OTAN. El llibre demana als estudiants argumentar com tractaria cadascun d'aquests temes un partit de dretes i un d'esquerres. A continuació, hi ha una activitat consistent a dir quin partit polític votaria i quin diari llegiria cadascuna de les vuit persones que expressen la seva opinió en una audició. Quatre personatges adopten un punt de vista nacionalista (ja sigui català o espanyol). Un altre personatge diu que «s'ha de seguir una política de màxima austeritat», una noia considera que la «batalla contra l'atur» ha de ser la prioritat, i una altra noia aposta per una fórmula anarquista: «L'únic camí és l'acció directa i l'autogestió». També es pot sentir la veu d'un treballador sobre el conflicte de classes: «S'ha de lluitar contra el capitalisme i crear un nou model de societat en què la classe oprimida tingui el poder». Després d'aquesta activitat, el llibre demana als estudiants inventar un nou partit polític i elaborar-ne el programa electoral. La unitat acaba amb un recordatori dels elements més rellevants de la lliçó. Entre el lèxic destacat, hi apareixen substantius com *anarquisme*, *capitalisme*, *classe obrera*, *comunisme* o *socialisme*, que han estat del tot esborrats dels llibres actuals.

4.2. *Empresari de si mateix*

El treballador típic representat als materials d'avui dia ja no és l'obrer situat dins una col·lectivitat. Ara és un individu autosuficient, flexible i emprenedor, preparat per renovar-se constantment i que vetlla per crear-se una marca personal per sobre-

viure (i triomfar) en un entorn altament competitiu. Dit d'una altra manera, és un personatge que encarna les característiques de l'empresari de si mateix, la figura amb la qual Dardot i Laval (2013) defineixen l'ideal neoliberal de ciutadà (i treballador).

A les entrevistes de feina, per exemple, els candidats mostren disponibilitat a ajustar-se sense cap inconvenient a la flexibilitat laboral requerida per l'empresa (Anguera *et al.*, 2010a: 25; CNLB, 2008a: 157; Vilà i Homs, 2013b: 14 i 18). A més de flexibilitat, per al treball en temps neoliberals, també és imprescindible la mobilitat. A *Veus*, una científica decideix abandonar Catalunya per incorporar-se a un laboratori a Suïssa (Mas i Vilagrassa, 2010: 125), i a *Curs de català bàsic* trobem una empleada catalana d'una multinacional japonesa que se'n va a treballar durant tres anys a la seu central de Tòquio (CNLB, 2011: 71). *Parla.cat* dedica tota una unitat a la mobilitat laboral, protagonitzada per històries sobre personatges que viatgen per feina (DGPL, 2008: *Elemental 1*, unitat 3). El material, a més, destaca la importància de la mobilitat laboral amb un test per als estudiants titulat «Ets un viatger professional?». Inclou opcions com aquestes: «Agafo l'avió almenys tres cops al mes»; «Quasi mai miro les pel·lícules que programen, aprofito per treballar amb el portàtil o PDA». La mobilitat laboral, evidentment, ja havia existit abans de la irrupció del neoliberalisme. Tanmateix, la nova organització neoliberal del treball ha multiplicat la mobilitat, no només dels béns i els capitals, sinó també dels treballadors. Cada vegada són més els treballadors que han de traslladar-se d'un lloc a un altre per períodes curts, anar canviant de feina o treballar en diferents localitzacions al mateix temps.

L'aprenentatge al llarg de la vida és una altra de les pràctiques adoptades per l'empresari de si mateix que és presentada positivament en les representacions laborals dels llibres actuals. L'aprenentatge al llarg de la vida fa referència a la disponibilitat individual per adquirir constantment noves habilitats, especialment aquelles que permeten una major versatilitat per moure's entre empreses i països (Olssen, 2008). Aquesta pràctica promou la flexibilitat dels treballadors i, a la vegada, permet a estats i empreses traslladar a l'individu la responsabilitat de formar-se contínuament per poder mantenir la feina o trobar-ne una de nova. A *Curs de català bàsic*, una noia relata com, en quedar-se a l'atur, va fer un curs per a dones emprenedores i, al cap de sis mesos, ja va obrir la seva pròpia empresa (CNLB, 2011: 105). D'una forma similar, en un altre text d'aquesta col·lecció, una dona assegura a un amic desocupat que, com que està fent un curs de formació professional, de ben segur trobarà una nova feina (CNLB, 2008b: 69).

A diferència dels llibres de la dècada dels vuitanta, que inclouen informació sobre la crisi econòmica i l'alta desocupació del moment, als materials actuals no hi ha ni una sola referència a la crisi econòmica que va esclatar el 2008. Perdre la feina no és vist ara com un problema, sinó com una oportunitat. Un dels personatges de *Fil per randa*, fins i tot, expressa la seva satisfacció per quedar-se aviat sense feina (Vilà i Homs, 2013b: 15). Semblantment, en un altre diàleg a la mateixa pàgina, quan un dels interlocutors s'assabenta que el seu antic company de treball ha estat despatxat, li diu: «Segur que trobaràs una altra feina, potser millor i tot!». En general, els llibres emfatitzen la disponibilitat per als canvis i els riscos al món laboral. A *Veus*, un perio-

dista considera «fantàstic» haver decidit deixar la feina a la redacció d'un diari o una revista per convertir-se en autònom (Mas i Vilagrassa, 2010: 125). A *Nou nivell bàsic*, una empleada en un supermercat mostra la seva emprenedoria amb el projecte d'obrir un taller de joieria propi (Guerrero *et al.*, 2010c: 34), i un dels seus companys decideix deixar el supermercat per dedicar-se al món de la informàtica. L'encarregat del supermercat, en assabentar-se que aquest segon personatge busca una nova feina, li diu: «Ah, molt bé! Segur que la trobaràs de seguida!» (Guerrero *et al.*, 2010c: 70). La representació positiva dels canvis a la feina (i, en general, a la vida) apareix també a *Curs de català bàsic* en un text on s'explica el canvi de sis famosos que els va fer tenir encara més èxit (CNLB, 2011: 71).

En comparació amb els llibres dels vuitanta, els personatges i les qüestions típics de la classe treballadora tenen ara una presència més aviat marginal. El personatge més recurrent és un membre de la classe mitjana, sovint amb estudis universitaris, que es relacionen amb individus del seu mateix estatus socioeconòmic. L'única excepció és *Passos*, que, a diferència de la resta de materials contemporanis, inclou múltiples exemples d'oficis de classe treballadora. És rellevant també examinar el tractament de l'única aparició d'una vaga laboral als llibres d'avui dia. *Fil per randa* obre una unitat amb un dibuix d'un supermercat on hi ha cues a causa d'una vaga (Vilà i Homs, 2013b: 140). Els motius de la vaga no s'hi mencionen ni tampoc no semblen importar gaire als personatges. A les bafarades del dibuix, una clienta expressa la seva preocupació perquè, a causa de la vaga, farà tard a recollir els nens de l'escola. Un altre client anuncia que omplirà un full de reclamacions perquè ha vist productes caducats. A l'activitat que segueix el dibuix, el llibre proposa preguntes de debat com les següents: «Com reaccionaríeu en una situació com la del dibuix? Sou més aviat tranquils o us posaríeu molt nerviosos per haver d'esperar?». A la resta de la unitat tampoc no hi ha cap referència a reivindicacions laborals, sinó que l'atenció se centra en els drets dels consumidors i, especialment, en l'ús del full de reclamacions.

4.3. Formació de futurs treballadors

Una part destacada del contingut relacionat amb el món del treball als llibres actuals està destinada a ensenyar tècniques i estratègies per triomfar en l'àmbit laboral. *Nou nivell bàsic* presenta l'actitud idònia del treballador a l'era neoliberal en un text sobre «com trobar la feina de la teva vida» (Guerrero *et al.*, 2010c: 79). El text suggereix que l'individu necessita configurar-se com una marca personal per vendre's al mercat laboral. Per aconseguir-ho, cal demostrar passió per la feina i valorar-la pel seu potencial de satisfer l'individu. A més, recomana l'individualisme, el risc i la flexibilitat amb recomanacions com les següents: «Pren la decisió de canviar de feina sense vacillar» i «Recorda que ets lliure de plegar quan vulguis». A tall de conclusió, s'hi diu: «Si tens en compte tot això a l'hora de buscar i escollir una feina nova, segur que t'ho passaràs millor i tindràs més èxit». El text, en canvi, no menciona cap tipus de limitació econòmica, personal o social a l'hora de cercar feina, com tampoc altres aspectes laborals

problemàtics (desocupació, precarietat, explotació, etc.). L'activitat relacionada amb aquest text consisteix en la seva lectura. Per tant, dependrà probablement del docent si s'obre alguna discussió sobre aquest contingut neoliberal a l'aula.

Els llibres actuals també ensenyen l'alumnat a escriure un currículum i a preparar-se per a una entrevista laboral. Trobem una unitat típica d'aquest plantejament a *Curs de català bàsic B2* (CNLB, 2008b: 65-77). Inclou la lectura de consells sobre com buscar feina, de diferents currículums i d'una entrevista laboral. L'alumnat, a continuació, ha d'elaborar el seu propi currículum i simular una entrevista de treball, on un estudiant fa d'entrevistador, un altre de candidat i un tercer avalua el comportament del candidat. Aquest tipus d'unitats inclouen també consells d'experts per tenir èxit en l'àmbit laboral, amb recomanacions de, per exemple, com preparar i com comportar-se en una entrevista laboral (Campoy *et al.*, 2011: 186 i 189; CNLB, 2008b: 68; DGPL, 2008: *Bàsic 3*, unitat 6, 2.7; Vilà i Homs, 2013b: 89).

Un altre element promogut pels llibres és l'emprenedoria, com il·lustra una unitat de *Català elemental* titulada «Ajudi'ns: comencem un negoci» (Campoy *et al.*, 2011: 207-216). El primer exercici consisteix a definir les característiques de l'emprenedor. Més endavant, els estudiants han d'inventar una idea de negoci, dissenyar-ne el projecte i presentar-lo davant la classe perquè la resta de companys suggereixin millores. Finalment, els estudiants redacten una carta sobre la iniciativa empresarial per enviar-la a una entitat que la financi.

Els llibres dels vuitanta no fan tant d'èmfasi en activitats destinades a la formació de futurs treballadors. Ara bé, a diferència de *Sempre endavant*, *Digui, digui sí* que inclou exercicis amb l'objectiu d'instruir l'alumnat a adaptar-se a les necessitats de les empreses. Al primer volum, per exemple, els estudiants haurien d'escollar una conversa en un curset sobre com ha de ser un bon venedor d'una empresa (Mas *et al.*, 1984: 124), dir les aptituds i requeriments necessaris per a diferents feines (Mas *et al.*, 1984: 128) o imaginar-se que treballen en una empresa i elaborar l'albarà que acompanyi el lliurament d'unes mercaderies (Mas *et al.*, 1984: 138).

En conjunt, doncs, els llibres de text contribuirien a la formació del tipus de treballador requerit pel sistema econòmic imperant en cada moment històric. Aquesta tendència és especialment marcada als materials actuals, amb múltiples activitats per ajudar l'aprenent a convertir-se en un treballador autònom i emprenedor. D'aquesta manera, com expliquem amb més detall en un altre estudi (Bori i Petanović, 2016), els llibres actuarien també com un instrument de reproducció social i, en particular, fomentarien la concepció de l'aprenent com un empresari de si mateix.

5. CONCLUSIÓ

El neoliberalisme, convertit en el sentit comú dels nostres temps (Harvey, 2005: 3), ha penetrat en totes les esferes de les nostres vides, des de l'organització dels estats o el comerç internacional, fins als aspectes més íntims dels humans. Per això, considerem rellevant introduir qüestions de política econòmica i referències al neoliberalis-

me en la recerca crítica en ciències socials en general, i també en el cas particular de la sociolingüística i la lingüística aplicada. Les investigacions crítiques amb aquest enfocament poden aportar noves perspectives per desemmascarar el procés actual de legitimació i naturalització del neoliberalisme i, d'aquesta forma, obrir espais per a la resistència i les transformacions, a la recerca d'una societat menys desigual.

En aquest article, a través d'una anàlisi política i econòmica, hem il·lustrat la manera com el neoliberalisme es manifesta al contingut dels llibres de text actuals de català per a no catalanoparlants adults. Els resultats de l'anàlisi assenyalen un gran transformació de les representacions del món laboral als materials didàctics. A la dècada dels vuitanta, s'hi presenta un punt de vista de classe treballadora que emfatitza problemes laborals col·lectius. El treball hi és vist com quelcom pesat, insatisfactori i situat en el marc d'unes relacions antagoniques d'exploació laboral. En canvi, els llibres de text actuals prioritzen una visió individualista de la feina, desvinculada de qualsevol conflicte laboral o desigualtat estructural. El treballador representat encarna ara la figura del ciutadà neoliberal ideal —l'anomenat *empresari de si mateix*— per a qui la inseguretad laboral representa un repte professional i personal. En comparació amb els llibres dels anys vuitanta, la feina està ara altament idealitzada (com ho està, de fet, tota la realitat representada).

La transformació de les representacions laborals als llibres de text de català és similar a l'experimentada pels llibres globals d'anglès (Copley, 2018; Gray, 2010; Gray i Block, 2014). Les pràctiques i els valors neoliberals hi apareixen ara amb freqüència i des d'un punt de vista positiu. A diferència dels llibres dels vuitanta, ara es tendeix a ocultar les desigualtats socioeconòmiques, com també els temes i personatges de classe treballadora. Aquest darrer canvi, segons Gray i Block (2014: 68), s'ha d'entendre dins un projecte ideològic més ampli que pretén configurar la realitat de manera que el concepte de classe esdevingui redundant. En difondre la idea neoliberal que la classe social ja no existeix, els llibres no ajuden l'alumnat a reflexionar sobre les desigualtats socioeconòmiques, i encara menys a combatre-les. Ben al contrari, els llibres s'erigeixen en manuals per ensenyar l'aprenent a esdevenir un treballador submís i apte per a la nova organització del treball.

Com és obvi, aquest estudi està limitat per la seva naturalesa estàtica. Els llibres de text s'utilitzen i s'interpreten en contextos concrets d'aprenentatge. Només amb l'observació de les interaccions dins les aules podem esbrinar el seu impacte real. Tanmateix, l'anàlisi crítica d'aquest estudi pot contribuir a fer que el professorat d'idiomes prengui consciència de la naturalesa ideològica del llibre de text i, d'aquesta manera, pugui contrastar les perspectives dels materials didàctics amb punts de vista alternatius, encoratjant l'esperit crític, la reflexió i el diàleg entre els aprenents a l'aula.

BIBLIOGRAFIA DE REFERÈNCIA

- AKKAYMAK, G. (2014). «Neoliberal ideology in primary school social studies textbooks in Turkey». *Journal for Critical Education Policy Studies*, vol. 12, núm. 3, p. 282-308.

- ANGUERA, X.; ROIG, M.; TOMÀS, N.; VERDUGO, M. (2010a). *Nou nivell elemental 1*. Barcelona: Castellnou.
- (2010b). *Nou nivell elemental 2*. Barcelona: Castellnou.
- (2010c). *Nou nivell elemental 3*. Barcelona: Castellnou.
- APPLE, M. W.; CHRISTIAN-SMITH, L. (ed.) (1991). *The politics of the textbook*. Londres: Routledge.
- BLOCK, D. (2014). *Social class in applied linguistics*. Londres: Routledge.
- (2017). «Political economy in applied linguistics research». *Language Teaching*, vol. 50, núm. 1, p. 32-64.
- BLOCK, D.; GRAY, J.; HOLBOROW, M. (2012). *Neoliberalism and applied linguistics*. Londres: Routledge.
- BORI, P. (2017). «Evolució dels llibres de text de català per a no catalanoparlants adults des d'una perspectiva socioecòmica». A: DICKOV, V. (ed.). *Identidad, movilidad y perspectivas*. Belgrad: Univerzitet u Beogradu, p. 263-282.
- (2018). *Language textbooks in the era of neoliberalism*. Londres: Routledge.
- BORI, P.; PETANOVIĆ, J. (2016). «Constructing the entrepreneurial-self: How Catalan textbooks present the neoliberal worker to their students». *Journal for Critical Education Policy Studies*, vol. 14, núm. 3, p. 154-174.
- BOURDIEU, P. (1998). «Utopia of endless exploitation: the essence of neoliberalism». *Le Monde Diplomatique* [en línia] (desembre). <<https://mondediplo.com/1998/12/08bourdieu>> [Consulta: 10 febrer 2018].
- CAMPOY, M.; ESTEBAN, J.; SAGRERA, M. (2011). *Català elemental*. Barcelona: Teide.
- CENTRE DE NORMALITZACIÓ LINGÜÍSTICA DE BARCELONA (CNLB) (2008a). *Curs de català bàsic B1*. Barcelona: CNLB.
- (2008b). *Curs de català bàsic B2*. Barcelona: CNLB.
- (2011). *Curs de català bàsic B3*. Barcelona: CNLB.
- COPLEY, K. (2018). «Neoliberalism and ELT coursebook content». *Critical Inquiry in Language Studies*, vol. 15, núm.1, p. 43-62.
- CREDIT SUISSE (2017). *Global wealth report 2017: where are we ten years after the crisis?* [en línia]. <<https://www.credit-suisse.com/corporate/en/articles/news-and-expertise/global-wealth-report-2017-201711.html>> [Consulta: 20 febrer 2018].
- DARDOT, P.; LAVAL, C. (2013). *The new way of the world: on neoliberal society*. Londres: Verso.
- DEL PERCIO, A. (2018). «Engineering commodifiable workers: language, migration and the governmentality of the self». *Language Policy*, vol. 17, núm. 2, p. 239-259.
- DIRECCIÓ GENERAL DE POLÍTICA LINGÜÍSTICA (DGPL) (2008). *Parla.cat* [en línia]. <http://www.parla.cat/pres_catalaenlinia/AppPHP/login/index.php> [Consulta: 15 febrer 2018].
- ESTEBAN, J. (2012). *Català bàsic*. Barcelona: Teide.
- FOUCAULT, M. (2008). *The birth of biopolitics: Lectures at the Collège de France, 1978-1979*. Basingstoke: Palgrave.
- FRASER, N. (2003). «Social justice in the age of identity politics: redistribution, recognition, and participation». A: FRASER, N.; HONNETH, A. (ed.). *Redistribution or recognition? A political-philosophical exchange*. Londres: Verso, p. 7-109.
- GRAY, J. (2010). «The branding of English and the culture of the new capitalism: representations of the world of work in English language textbooks». *Applied Linguistics*, vol. 31, núm. 5, p. 714-733.

- GRAY, J.; BLOCK, D. (2014). «All middle class now? Evolving representations of the working class in the neoliberal era: the case of ELT textbooks». A: HARWOOD, N. (ed.). *English language teaching textbooks: Content, consumption, production*. Basingstoke: Palgrave, p. 45-71.
- GUERRERO, I.; MERCADAL, T.; ROIG, M.; ROVIRA, M. (2010a). *Nou nivell bàsic 1*. Barcelona: Castellnou.
- (2010b). *Nou nivell bàsic 2*. Barcelona: Castellnou.
- (2010c). *Nou nivell bàsic 3*. Barcelona: Castellnou.
- HARVEY, D. (2005). *A brief history of neoliberalism*. Oxford: Oxford University Press.
- HELLER, M. (2010). «The commodification of language». *Annual Review of Anthropology*, vol. 39, p. 101-114.
- HOLBOROW, M. (2015). *Language and neoliberalism*. Londres: Routledge.
- MAS, M.; MELCION, J.; ROSANAS, R.; VERGÉS, M. H. (1984). *Digui, digui... 1. Llibre per a l'alumne*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- (1985). *Digui, digui... 2. Llibre per a l'alumne*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- MAS, M.; VILAGRASSA, A. (2009a). *Veus 1. Llibre de l'alumne*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- (2009b). *Veus 2. Llibre de l'alumne*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- (2010). *Veus 3. Llibre de l'alumne*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- OLSSSEN, M. (2008). «Understanding the mechanisms of neoliberal control: lifelong learning, flexibility and knowledge capitalism». A: FEJES, A.; NICOLL, K. (ed.). *Foucault and lifelong learning*. Nova York: Routledge, p. 34-47.
- PUIG, G.; ERIL, G.; ESPONA, I.; ROMANÍ, J. M.; VIÑALS, J. (1984). *Sempre endavant*. Barcelona: Barcanova.
- RICENTO, T. (ed.) (2015). *Language policy and political economy: English in a global context*. Oxford: Oxford University Press.
- ROIG, N.; DARANAS, M. (2017). *Passos 1. Llibre de classe. Nivell bàsic*. Barcelona: Octaedro.
- ROIG, N.; PADRÓS, M.; CAMPS, S. (2017). *Passos 2. Llibre de classe. Nivell elemental*. Barcelona: Octaedro.
- THORSEN, D. E.; LIE, A. (2006). *What is neoliberalism?* [en línia]. University of Oslo. Department of Political Science. <[https://folk.uio.no/daget/What is Neo-Liberalism FINAL.pdf](https://folk.uio.no/daget/What%20is%20Neo-Liberalism%20FINAL.pdf)> [Consulta: 12 abril 2018].
- VILÀ, C.; HOMS, L. (2013a). *Fil per randa bàsic. Llibre de l'alumne*. Barcelona: Barcanova.
- (2013b). *Fil per randa elemental. Llibre de l'alumne*. Barcelona: Barcanova.